

nem tudjuk, mert a pecsét szó jelentéstörténetét ma még nem látjuk tisztán.

Utószó. A szegedi egyetemi ifjúság egyik komoly egyesülete 1929 tavaszán azzal a fölszólítással tisztelt meg: tartsak körében előadást az Alföld néprajzi teendőről. A kitüntető meghívást megköszöntem, de az előadásra nem vállalkozhattam, mert szubjektív megítélésem szerint — akkoriban az idő erre nem volt alkalmas. Ezt a mulasztásomat igyekszem jóvátenni — egyetlen példammal inkább köszönetül és köszöntésül — különösen a magyar joghallgató ifjúságra gondolva, akikre népünk megismerése körül sajátos feladatok várnának. Szerény írásom tehát nemcsak címe, hanem szándéka szerint is *pecsét*, melyet a magyar néprajz viszályára a magyar ifjúságra abban a reményben, hogy — a jászok példája szerint — meg fog jelenni abban a gyülekezetben, ahol a magyar nép tudományos megismerését szolgálják. A fenti meghívó pecsét-jelentését leg hamarabb bizonyára a joghallgató ifjúság fogja megérteni. — Sok mindent bízhatunk a filozopterekre, — szokták is vállalni, — de élő jogszokásaink összegyűjtésére kétségkívül a joghallgató ifjúság van elpecsételve.

Viski Károly:

Pálóczi Horváth Ádám énekeskönyve. II.

(Első közlemény 1930. 1—2. számban.)

Hát bizony megértették, így értették ezeket az énekeket HORVÁTH ÁDÁM barátai. De megértették ellenségei is. Megértették azok, akiket Kresznerics följegyzése szerint *füles baglyok*-nak hívtak, báró Orczy Lőrinc pedig *sekretyések*-nek szokott nevezni: a „geheime Polizei emberei“ (KazLev. XII: 475), a besúgók. 1814. dec. 7-én ezt írja HORVÁTH ÁDÁM a kérdezősködő KAZINCZYNAK: „Kedves Barátom! — Relatum est S[uae] Serenitati in Comitatus Zaladiensi et Simigiensi certas cantilenas sufflamminatorias publice decantari, earumque Auctorem esse Adamum Horváth, qui in Comitatu Zaladiensi residet, bona vero et in Simigiensi possidet; et qui sub novissima congregatione Comitatus Gömöriensis notabilem renitentiam exhibuit: hisce proinde committitur D. Vestrae, ut sub manu investiget, an revera similes cantilena, qualis est haec ./. in illo Comitatu decantentur et an illarum Auctor est dictus Adamus Horváth... de compertis relationen facturus etc. etc. Josephus Palatinus. — Ez a parantsolat jött October elején a Somogy és Zala Vármegyei Ord. Vice Ispányokhoz, a mint Somogyban (mivel ott éppen Bajomban kellett történnie a kéz alatt való Investigationnak) meg tudhattam,

a' Stilus talán külömböz valamit, de a' veleje ez; a' provocatuma pedig egy Stajer tánczi Magyar Enek: *Hát Isten neki! kapjunk rá, szokjunk rá a' Német tánczra*; etc. de a' melly az által írásban el van rontva: Én már neked irtam azolta, miölta ez történt, de mivel az illyesek, a' mi sem barátságunknak, sem Levelezésinknek nem tárgyai: másra bízam, hogy ez-eránt Téged tudósítson; 's mivel leveledből látom, hogy az a' más azt nem tette; im! én meg küldöm mind a' parantsolat' mi voltát, mind a' Zalai Administratorhoz, azután, midőn már a' Relatiók fel is mentek, írott Levelemet". (KazLev. XII: 241—242.)

A följelentés tehát úgy szölt, hogy: „Zalában és Somogyban nyilvánosan énekelnek bizonyos bujtogató énekeket, s azok szerzője HORVÁTH ÁDÁM, ki Zala vármegyében lakik, de Somogyban is vannak birtokai, s ki Gömör vármegye legutóbbi gyűlésén nevezetés ellenszegülést tanúsított. Egy ilyen bujtogató ének a /. alatt csatolt, melyről HORVÁTH ÁDÁM leveléből láttuk, hogy azonos a *Stajer Tánc*-cal. Nem volt tréfa ez a följelentés egy magyar író ellen abban a korban, melyben az írók kis seregében ott voltak intelműl a Martinovics-összeesküvésnek hosszú rabságot viselt áldozatai. Lett is nagy megdöbbenés a vármegyében. Mint SÁRKÖZY ISTVÁN írja, HORVÁTH ÁDÁM „dolga Somogyba meg lehetőssen ütött“ (KazLev. XII: 397). Még írni sem mer róla szabadon, csak azt ígéri, hogy „rövid nap az investigatio felől esmérletlen kézzel“ küld tudósítást KAZINCZYNAK (uo.). Mikor pedig ír neki e dologról, lelkére köti, hogy elolvasás után tegye el „bátran a' helyre, melyhez hajdan az én kedves Blumauerem egy szép ódát intézett“ (KazLev. XII: 554. — Blumauer tudniillik azt a helyet tisztelte meg ódájával, ahová a császár is gyalog jár.).

Hát HORVÁTH ÁDÁM mit tett? Azt, amit a befolyásos besúgók és az ellenséges államhatalom ellen tennie kellett: igyekezett a gazok eszén túljárni. Kapta magát, ötödfélszáz éneket magában foglaló gyűjteményéből kiválasztott negyvenhét darabot, köztük a följelentés és nyomozás különös tárgyát, a *Stajer Tánc*-ot, „mely neki vétkül tulajdoníttatott (SÁRKÖZY, KazLev. XII: 397), és köztük a rá válasz „Nem minétre lépek én“ kezdetűt is. Ezt a negyvenhét darabot össze-szerkesztette kóták nélkül kisebb byűjteménnyé, e gyűjteménynek a „*Magyar Arion*“ nevet adta és a nyomozó hatóság rendelkezésére bocsátotta.

Köztudomású, hogy a *Magyar Arion* kézírata a M. Tud. Akadémia Könyvtárának kézíráttárában van (írók 8-r. 48. sz.) Hogy pedig ez a *Magyar Arion* csakugyan azonos az *Ötödfélszáz Énekek*-ből kiválasztott negyvenhét darabbal, ez nemcsak abból bizonyos, hogy aki a *Magyar Arion*-ba belenéz, megleli benne az *Ötödfélszáz Énekek* negyvenhét darabját, hanem abból is, hogy a *Magyar Arion* műfaji mivoltát az elébe írt bevezetésben maga

HORVÁTH ADÁM ugyanazon szavakkal magyarázza, mint egyik KAZINCZYHOZ írt levelében annak a negyvenhét éneknek összefüggését, melyeket a nyomozó hatóságnak adott át s melyeket később gróf AMADÉ ANTALNAK ajánlva ki akart nyomtatni. Így vannak az említett levélnek ez énekekről szóló sorai: „*azok, vagy is azok közül 47, . . . egy Drámát mutatnak, az idő' egységére nézve anomalumot, egyéb aránt a' régi Chorusos Tragoedia és mai Opera közt közép szabásút, az Insurrectiotól fogva Napoleon' le aláztatásáig*“ (KazLev. XII: 526). A közöltem két énekből láttuk, hogy ezek a *Magyar Arion*-ba foglalt ének tulajdonképpen helyzetdalok, más-más személy szája adva, néha egyik a másiknak mintegy felelve, s ezért nevezi HORVÁTH ADÁM e gyűjtemény egyes részleteit *scénák*-nak, az egészet pedig valami operaféle színjátéknak, Napoleon bukását föltüntető *tragédiá*-nak. Azt is látjuk azonban, hogy a *Magyar Arion* nem külön műve HORVÁTH ADÁMNAK, hanem csak egy bizonyos tervszerű egymásutánba rakott része, csak egy ötöde az *Ötödfélszáz Énekek*-nek. Ebben van tehát az irodalomtörténetíróknak HORVÁTH ADÁM énekgyűjtemény-kéziratairól való egyik tévedése; hogy kivétel nélkül mind azt hiszik, azt írják, hogy a *Magyar Arion* valami *külön műve, külön énekgyűjteménye* HORVÁTH ADÁMNAK. Régi életrajzírója, GARDA SAMU is azt írja tévesen, hogy „*azt a két dalgyűjteményét kérték fel Bécsbe*“ (id. m. 116). Legújabb tárgyalója, HORVÁTH JÁNOS is azt jegyzi meg, hogy az *Ötödfélszáz Énekek* akadémiai és brassai példányán kívül van még HORVÁTH ADÁMNAK „*ugyancsak 1814-ből való Magyar Arion c. kéziratos hangjegyes (?) verskötete*“ (id. m. 84). Dehogy „hangjegyes“ verskötet! A *Magyar Arion* a csakugyan „hangjegyes“ *Ötödfélszáz Énekek* darabjainak egyik *hangjegytelen, részleges példánya*.

De térjünk vissza, lássuk, mi lett a készülődő „nóta“-perből. SÁRKÖZY ISTVÁN azt írja KAZINCZYNAK 1815 júniusában, hogy „a felküldetett copia nem egyezett azzal, a mi originalis névvel [értsd: azon a címen, hogy az az *eredeti*] oda fel találtatott“ (KazLev. XII: 554). Tehát a *Stájer Tánc*-nak az a szövege, melyet a besúgó szolgáltatott be Bécsnek, más volt, mint az a szöveg, melyet HORVÁTH ADÁM küldött föl a *Magyar Arion* gyűjteményben. Előre is gyaníthatjuk, hogy az a szöveg volt az ártatlanabb, melyet az öreg poéta prezentált. És mit szolt erre a különös különbözésre az üldözött magyar? Természetesen azt, amit KAZINCZYNAK is írt, hogy tudniillik az ő éneke a följelentő példányában „*az által írásban el van rontva*“. Bizonyos, hogy száztizennégy esztendővel ezelőtt én szó nélkül elhittem volna ezt a mentséget „Ádok“ urambátyámnak, már csak azért is, mert *Hollósi Somogyi Éva* néném fölötti *bucsuztatója*-ban azt kívánta a dédapámnak, hogy Isten szaporítsa el a nemzetségét — ebben az áldásban pedig én is benne voltam. Bizonyos, hogy én akkor a derék szittya HORVÁTH ADÁMNAK adtam volna igazat, nem az Ár-

pádtól elfajult besúgónak. De most száz esztendőnél is később? Mikor már ott vígad ama bíró előtt, akihez szép nyári vasárnapokon a fehér templomokból föl-fölszáll a HORVÁTH ADÁM szerzette ének:

Isten, a roppant egeknek
Bölcs, erős alkotója;
A lételnek és letteknek
Hatalmas fenntartója;
Te, képzelhetetlen nagy,
Örök és végtelen vagy;
Együtt mélység és magasság,
Tiszta, fénylő világosság!

Csak a sötétség hitlen emberei előtt kell a mi „szájunkra zabolát vetni“, de a „tisztá, fénylő világosságban“ ítélő bírótól nem kell HORVÁTH ADÁMOT féltennem s megmondhatom jó ember kára nélkül azt is, ha a *Stájer Tánc*-nak nem a HORVÁTH ADÁM által Bécsbe küldött szövege volt is az eredeti, a hiteles.

A *Magyar Arion*-ban (VII.) a következő szöveget találjuk:

Hát: Isten néki! kapjunk rá, szokjunk rá, a' Német tánczra:
Béts után úgy is minket ver a' fegyver a' szolga lánczra
A' táncz mester nem isméri, nem méri a' mi hangunkat;
Tsosztatót vér, ne pengessük hát, vessük el sarkantyunkat.
Szánd meg Árpádom! szánd Unokádat,
Tartsd meg ez véren szerzett hazádat.

Már a' Rábán túl a' Nagy Sas', a' Kakas' körme mivé tett,
Stájer táncz végzi a' *manifestummal* kezdett minétet.
Nyalka tsizmám' el-rombolja pór szolga-saru formára,
Fűzött topányom' el szabta *Francia* cipő kaptára:
Szánd meg 's a' t.

Isten úgy látszik el-vette, le tette Szent kezit rólunk,
Agyarkodunk, 's egy francz kommandó szóra futva harczolunk:
Az orosz lány is így futa valaha a' kakas szóra;
Oh gyávaság! be méltó lett e' Nemzet ilyen ostorra.

Dőlt betűkkel én szedtettem azokat a részeket, amelyek különböznek az imént látott szövegtől, melyet — mint mondtam — szintén HORVÁTH ADÁM keze írása után közöltem. Használjuk most össze a kettőt. Ebben a másodikban „*Bécs után* ver minket a szolgálcra a *fegyver*“, tehát nyilvánvalóan arra a veszedelemre céloz, hogy Napoleon fegyvere előbb Bécszet hódoltatja meg, azután minket, magyarokat. Itt a másodikban már nem *stájer* húz a muzsikás, hanem „*csosztatót*“ vagyis francia táncot ver a „*tánc*“

mester“ vagyis Napoleon. „Már a *Rábán túl* a nagy sas!“ — világos, hogy itt nem az osztrák sasról van szó, hanem Napoleonról, aki betört az országba s a Rábán túl Győrt támadta meg. Milyen kárt okozott a francia kakas körme: „manifestummal“, az 1805-diki kiáltvánnyal csábított bennünket a hűtlenségre, de annak a vége „stájer tánc“. Nem „cipő-kaptára ütötték a mi fűzött topánunkat, hanem „francia cipő-kaptára“ szabták — nyilvánvaló tehát, hogy nem német, hanem francia uralom ellen szól az ének. Nincs itt a másodikban szó arról, mint az elsőben, hogy a mi bécsi uralkodóinknak „panaszkodunk, de mind írva, mind sírva hiába szólunk“; e sor helyett az az önbeismerés van a másodikban, hogy „agyarkodunk“, pártoskodunk, renitenskedünk, de „egy francia kommandó-szóra elfutunk“, nem vagyunk elég vitézek a fene franciával szemben. *Ebben* van a mi „gyávaságunk“ s ezért szánhatja Árpád az ő mostani unokáit. Ime — olyan franczia-ellenes ez a második szöveg, amilyen német-ellenes az előbbi; olyan Napoleon-ellenes ez, amilyen Ferenc-ellenes amaz. Melyik mármost az eredeti?

Meg lehet ítélni ezt egyszerű szövegkritikával is, a két példány stílusának összehasonlításával. Ez ének olyan mesterséges rímeléssel van írva, hogy minden szak négy sorában az első nyolc szótagos szakaszok rímelnek a rájuk következő három szótagos szakaszokkal:

Hát Isten néki, *kapjunk rá,*
szokjunk rá . . .
 Úgyis már régen *megnyertek,*
ráverték . . .
 A muzsikás nem ismeri,
 nem *veri . . .*
 Ha stájer húz, mit *pengessük?*
 Jobb, *vessük . . .* stb., stb.

Ez a rímelhelyezés az elsőnek közölt példányban (I.) végig pontosan meg van tartva, de nem úgy az *Arion* példányában (II.). Ime:

- I. Hogy stájer végzi a *nem rég*
víg vendég-
hozta minétet . . .
- II. Stájer tánc végzi a *mani-*
fesztummal (!!)
kezdet minétet . . .
- I. Panaszkodunk, de mind *írva,*
 mind *sírva*
 hiába szólunk . . .
- II. Agyarkodunk s egy franc *komman-*
dó-szóra (!!)
 futva harcolunk . . .

Bizonyos tehát, hogy a *Stájer Tánc*-nak e két szövege közül az első az eredeti, a második pedig — hogy HORVÁTH ADÁM szavaival éljek — „az általírásban el van rontva!“ Még pedig különös módon olyan két helyen van elrontva, ahol a rontás a német-ellenes verset francia-ellenessé teszi. Ez a francia-ellenessé rontott (vagy éppen hogy javított) szöveg: az *Arion*-beli szöveg, vagyis az a szöveg, amelyet a spielitől, policájtól, főhercegtől, császártól szorongatott szerző a maga mentségére, magyar fejének, jószágának némettől való mentésére húzott elő az asztalfiából, hogy kiszúrja vele a nyomozók szemét. Nyilvánvaló tehát, hogy az *Arion*-beli szöveget nem szóról-szóra írta ki HORVÁTH ADÁM az *Ötödfélszáz Énekek* eredeti példányából, hanem célzatos változtatással. Így érthetjük meg azt is egészen, hogy a *Stájer Tánc*-nak az a szövege, melyet az áruló füttyentett be Bécsnek, miért nem egyezett avval, amelyet a vádlott küldött oda föl jobbágyi hódolattal. Valahol a bécsi levéltárak átkos emlékü titkai között bizonyosan megvan az a példány, mely a besúgótól való. Én nem járok utána, de bizonyosra veszem, hogy HORVÁTH ADÁM műveinek kritikai kiadásába jobban beleillenék a besúgónak az a szövege, mint magának HORVÁTH-nak saját kezével írott, *Arion*-beli szövege. Sőt nem csak az *Arion*-beli, hanem az is, mely az *Ötödfélszáz Énekek* akadémiai teljes példányában és a braszai példányban is megvan. Ha ugyanis összehasonlítjuk a *Stájer Tánc* *Arion*-beli szövegét az *Ötödfélszáz Énekek* ama két példánybelivel, mind a három helyen szóról-szóra ugyanezt leljük. Az *Ötödfélszáz Énekek* teljes példánya, mely a M. T. Akadémia Könyvtárának kéziratтарыában Írók 8-r. 46. sz. alatt őriztetik, HORVÁTH keze írása, ez HORVÁTH-nak magának a példánya volt. *Ebből* a példányból tehát csakugyan híven, csakugyan rontás nélkül írta ki a Bécsbe küldött *Stájer Tánc*-ot. *Ebből a példányból.*

De — itt térek rá az irodalomtörténetírók másik tévedésére — van ám az *Ötödfélszáz Énekek*-nek egy harmadik példánya is, ugyan csonka példány, hiányos. Ez a példány szintén HORVÁTH ADÁM keze írása, benne vannak a kóták is. Ez a hiányos példány szintén az Akadémia Könyvtárának kéziratтарыában őriztetik, de olyan jól őriztetik, hogy valahogy könnyen meg ne találják. Össze van ugyanis kötve a *Magyar Arion* kéziratával s az összekevert két kézirat olyan gondosan van bekötve, hogy címlapul szépen előre van téve a *Magyar Arion* címlapja, mintha ez volna címlapja az egész kötetnek. Mármost, aki az így bekötött csomót kinyitja, annak a szeme mindjárt arra a címlapra esik, tehát azt hiszi, hogy amit a markában tart, az mind a *Magyar Arion*. Aki lapoz is a kötetben, az lát benne persze hangjegyeket is abban a részben, amelyikben nem a hangjegy nélkül kiírt *Arion*-beli darabok vannak, hanem az *Ötödfélszáz Énekek* hangjeggyel együtt összeírt darabjai. Az *Ötödfélszáz Énekek*-nek erről a példányáról semmit sem tud az irodalomtörténet — s ebből közöl-

tem én itt a *Stájer Tánc*-nak amaz első szövegét, a csakugyan eredeti, hiteles szöveget, melyet még nem dolgozott át HORVÁTH ADÁM, hogy a fenyegető felségsértési pört kikerülje.

Az inkriminált *Stájer Tánc* átdolgozásával már el is volt hártva a veszedelem. Hogy pedig az átdolgozott szöveg beadása mellett még mivel menthette magát a háborgatott énekes, az kitűnik abból a levélből, melyet a nyomozással szintén megbízott, de azt nagyon gavallérosan folytató zalai főispánhoz, gróf AMADE ANTALHOZ intézett 1814 nov. 11-én, akkor, mikor barátaitól már megtudta annak „kedvező vélekedését elárultatásbeli baja eránt”. „Azt a kedvező vélekedést — úgymond — volt ugyan nekem igazam várnom Excellentiád’ tulajdon kinyilatkoztatásánál fogva: mert jól emlékezem, hogy nem talált Excellentiád énekimben ollyant, a’ mit el-ne-lehetne mondani még ott is, a’ honnan jött a’ parantsolat a’ kéz alatt való vizsgálás eránt”. Ügyesen utal arra, hogy az ő énekei a „drámás verselés” egyik neme, tehát az ő helyzetdaltai nem a szerző érzéseit fejezik ki; s önérzetesen mutat rá a nemesi fölkeléskor írt buzdító énekeire. „Méltóztasson is Excellentiád el hinni, hogy, ha a’ parantsolatban tsak az lett volna, hogy HORVÁTH ADÁM bujtogató Énekeket énekel, nyomba magam vittem volna el Ö Cs. K. Hercz-hez mind azon énekeimet, mellyeket számosabb összeve jövésekben (nohá kényszerítés nélkül ritkán) éneklettem: és elég bátor lettem volna az ízlés-tudományra utalni, hogy azokat az én számból mind úgy hallani, mint az én érzésimet, vagy tsak azokhoz illik, a’ kik se játék színbe soha sem voltak, sem a’ *Drámás verselés*’ természetit nem ismerik . . . De midőn a’ parantsolat így hangzik: *publice decantari*; ez már méltó figyelmet okozott bennem sajnálnom mind azokat, és meg rovatástúl féltенem, a’ kik Énekimet hallották; Magamat nem volt mit féltенem: mert ha *Tyrtaeus*, a’ kit *Poëta* léttére, maga a’ *Delphusi* Isten rendelt hadi vezérül a’ *Spártaiak*-nak: buzdító versseivel győzedelmet, és azzal magának örök hírt, tserfakoszorút nyert; az én nemesi felkeléskori, és több némelly alkalmatosságokra írtt Énekim, mellyek többek is, sikeresebbek is voltak, mint ama veszedelmeseknek nevezettek; ha nem tserfa, leg alább borostyán koszorút bizonyosan érdemlettek, inkább, mint pirongatást, vagy büntetést”. Bús beletörődéssel vallja, hogy kiöregedett már a kuruckodásból, a pusztában kiáltozástól. „Volt az ideje, nem tagadom Excellentiád előtt, hogy nem tsak erős szó szóllója voltam közönséges helyeken mind annak, a’ mi Nemzeti, hanem még a’ *Barátokat* is a’ nagy *Scipió* példájára, ahoz mértem: de hétszer-hét esztendő, melly többnyire a’ leg-tüzesebb Vér-mérsékletet is meg tsilapítja, meg tanított, hogy a’ Nap nem köteles az én óráim után járni, nohá nem is törődik vele, ha én azt hozzá nem igazítom. Attól fogva tehát meg tartóztattam magamat mindentől, a’ mi vetelkedést szülhet; el-elkülönöztem nem tsak a’ Nagy Világ-

tól; de még a' kitsinynek is nagy részitül: halottak társaságába ereszkedem, azoknak, a' kik a' magasabb tudományokat írva hagyták; a' természet titkai bűvárjainak, mesterséges számvetőknek, 's más tudományos régi nagy embereknek: egyedül a' Vers-szerzést, és egy kevés igen tsendes gazdai foglalatosságot tartottam fen elmém' 's testi erőm' frissítésére". (KazLev. XII: 245—6.) HORVÁTH ennek az önigazolásnak, melyben bátor őszinteség és óvatos bölcsesség mesterien elegyedik, ennek egyik példányát KAZINCZYHOZ is megküldötte s arra nagy hatást tett. KAZINCZY, bár elég szigorú kritikusa volt a tőle nagyon különböző HORVÁTH stílusának és egyéniségének, HORVÁTH háta mögött, tehát egészen őszintén, ezt írja DÖBRENTENÉK 1814 dec. 25.: „HORVÁTH ADÁM eránt a' Vármegyéhez parantsolat ment a' Palatinustól, hogy investigálja az Administrator [Amade gróf] Szalába, milyen bujtogató énekeket danolgat ő. *Originalis feleletet adá* az Administratornak, de szokása szerént felette hosszan. *Nagy tudomány, nagy eruditió van a' feleletben. Olly pajkos,* hogy azt mondja, *hogy azokat a' dalokat ott is elénekelhetnék, a' honnan a' parancs jött*" (KazLev. XII: 281). Még nagyobb sikert ért el a nyilatkozat AMADE grófnál hiszen nemcsak nem lett a nyomozásnak tovább folytatása, hanem AMADE még azon is fáradozott, hogy kinyomatja a *Magyar Ariont*. Örvend KAZINCZY az AMADE adta elégtételnek és kitüntetésnek: „Ügy hallom, Gróf AMADÉ a' Te verseidet ki akarja nyomtattatni. Ha ez való, úgy rendes [értsd: helyes, örvendetes dolog], hogy épen az használ, a' ki ártani akart. Bár mindég így fizetne Nemezis az árulóknak". (KazLev. XII: 455.) Ez a levél 1815 márc. 14-én kelt; június 13-án pedig nyugodtan írja már HORVÁTH KAZINCZYNAK, hogy „ő a versek Bécsbe juttatásával és az ő nyilatkozattételével az ügyet elintézettnak tartja: „Ha valakit vádolnak, és bűnösnek találhatnak; hoznak ellene ítéletet: de a' titkolt vádbúil [értsd: alattomos vádbúil], ha semmi sem sül ki, azt nem szokta követni absolutio — én hát világosabb ki menetit már nem is várom. Gr. A[MADE] való, hogy Énekimet ki akarja nyomtattatni, 's azt vélttem, hogy az már munkában is van . . ." (KazLev. XII: 525—6.)

Igy menekült meg HORVÁTH ADÁM a besúgóktól, a policájtól, a nótapórtól. De nem menekült meg az akkori nemzeti érzésű íróknak egy másik félelmétől, a cenzortól. Az a mű, amelyben nem látott veszedelmet a vizsgálatot intéző gróf AMADE ANTAL, az a mű, a már átdolgozott tartalmú *Magyar Arion*, igenis veszedelmesnek láltatott egy hatalmasabb úr által, jobban mondva, hatalmasabb úrak szolgája által, a budai cenzor, tisztelendő MICHAEL ALOYSIUS TRENKA által: ő nem adta meg az engedélyt a *Magyar Arion* kinyomatására. Miért? Talán még mindig német ellen bujtogatónak találta? Dehogy. Az volt a baj, hogy nagyon is — magyar-ellenesnek és francia-ellenesnek gondolta. Imhol a végzése: „Opusculum Manuscriptum, cui titulus est: *Magyar Arion* . . . cum Auctor

in textu cantilenarum miscellanei argumenti *Nobilitati Hungariae* ex suscepta contra Gallos, quos *frigida allusione passim Kakasok apellat*, expeditione redeunti *voces ignaviae plenas affingit*, Ductorem Expeditionis dehonestat, *Monarchas Napoleonis, tunc adhuc Imperatoris foederatos, immemor ejus, quod Summus etiam noster Princeps illi adversus Russos adstiterit cavilletur*; Eidem Napoleoni absurdam Confessionem (*Gyónás*) et absolutionem adscribat . . . ad Typum admitti non potest“. (KazLev. XIV: 21.) Tehát most meg az volt a bűn, hogy a magyar nemeseket gúnyolja és Napoleont sem kíméli a könyv, holott a mi felséges császáruk is segítette annak idején őt, a muszkák ellen. Írja pedig ezt a kifogástalan világnézetű TRENKA 1815 dec. 17-én, mikor Napoleon már meg is érkezett Szent Ilona szigetére — ipa urának, Ferenc császárnak, igaz öröme.

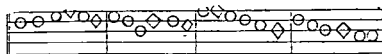
Nemcsak most hat humorosan TRENKA bölcsessége, hanem az volt a maga idejében is. KAZINCZY így ír róla HORVÁTHnak: „Ámbár szívesen [értsd: szíveimből] sajnálom, hogy triumphusod elmúlt, nagyon kaczagtam a' Cenzor háta s ítmányán [értsd: hátiratán], mellyel téged Verseidnek MS mával megajándékozni méltóztatott. És melly okoknál fogva tiltja a' Munka megjelenését! Leveled és ez a' czédula be fog menni Excerptáimba . . .“ (KazLev. XIV: 57.) De hiába volt nevetséges TRENKA, mégsem lehetett az ő tilalmát megmásolni. A nemes Amade még egy próbát tett ugyan az *Arion* érdekében (l. KazLev. XIV: 159), de — úgy látszik — sikertelenül. Igaza lett HORVÁTHnak: „vissza esett hát szegény Arion arra a' leg első Destinációjára, hogy Posthumus munka marad; hijjában ígértem meg a' Bétsi Investigationnak, hogy Typusban adom ki: — ott azonban a' kéz írás ellen, az érintett Declaratio mellett nem volt ki fogás“. (KazLev. XIV: 168.)

Említettem, hogy az *Ötödfélszáz Énekek* csonka példányában a *Stájer Tánc* még az eredeti szövegezéssel van meg, de a hiánytalanul ránk maradt példányban, abban, melyet az irodalomtörténészek ismernek és használnak, már éppen úgy át van alakítva, mint a *Magyar Arion*-ban. Ebből megállapítható, hogy az *Ötödfélszáz Énekek*-nek, vagyis HORVÁTH ADÁM legbecsesebb művének, ennek a hatalmas énekgyűjteménynek, eredeti, hiteles szövegű példánya az, mely csonkán van, a tudósok előtt ismeretlenül, bolondul összekötve az *Arion*-nal. Az a példány pedig, mely teljes, az: a szerzőnek politikai üldöztetés miatt átdolgozott példánya. Ez az átdolgozás abban állt, hogy igyekezett a kurucabb szellemű énekekből elenyészteni a német-ellenes színt.

Ennek az átdolgozásnak jellemzésére közlök még valamit az átdolgozatlan, csonka példányból, hogy lehessen látni, milyen viszony van az átdolgozatlan és az átdolgozott példány között.

Az eredeti példányban ez van:

Német-átok.

Verd-meg Uram Verd meg
 Ebatta Németjét,
 Országunk' szemetjét,
 Kutya teremtetét!

Sem +, sem * jel nincsen ez ének előtt, tehát mind az ária, mind a szöveg „más csinálmányja“, vagyis — mint látjuk — igazi, régi kuruc nóta. Az átdolgozott példányban pedig ennek a helyén a kuruc dallam nélkül (hiszen az is áruló lehetne!) ez a szöveg van:

Travestáltt Francz átok.

Verd meg Uram verd meg
 A' Világ Ostorát,
 Sodomai felleg borítsa táborát
 Zabolázd meg szent erőddel,
 Vagy kergesd el vas vessződdel
 Hatalmas kezedd.

Ezelőtt tíz évvel én betűről-betűre összevetettem az *Ötödfélszáz Énekek* ismeretlen eredeti és ismert átdolgozott példányát. Tanulmányt is készítettem róla, de azt a fiókomba dugtam, mert akkoriban ez a kettős biztatás serkentette a tudomány szolgáit: 1. Csak a kultúr-főlény menthet meg bennünket, tehát minél többet dolgozzatok! 2. Drága a nyomda, tehát minél kevesebb kézírral alkalmatlankodjatok! Fiókban tartogattam hát tanulmányomat, belenyugodván abba, hogy jó HORVÁTH ÁDÁM kézíratainak posthumus voltához jól illik az én róluk szóló kéziratomnak posthumus volta. De az, aki a magyar tudományos munkásság eszközeinek megteremtésével korszakot nyitott meg, lehetővé tette a mi folyóiratunk megindulását és virágzását is. Így ennek lapjain, ime, világot láthatott az én tíz év előtti tanulmányomnak nagy része. Ezt az örömemet talán követni fogja egyszer az az öröm is, hogy világot lát majd nemsokára PÁLÓCZI HORVÁTH ÁDÁMnak száz évnél is régebb óta várakozó énekeskönyve, és ha világot lát, talán az én szerény értekezésemnek is hasznát fogja venni a kiadás rendezője.

Mészöly Gedeon.